

СВАМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК ДЖЕРЕЛО НОВОГО ТОРГОВЕЛЬНОГО КОНФЛІКТУ МІЖ ЄС ТА КРАЇНАМИ-ЕКСПОРТЕРАМИ

У сучасних умовах глибокої трансформації міжнародної економічної системи дедалі більшої ваги набуває інтеграція кліматичної політики з інструментами зовнішньоторговельного регулювання. Посилення глобальної конкуренції, структурні зрушення у виробничих ланцюгах та декарбонізаційний порядок денний формують нову логіку взаємодії між екологічними та торговельними режимами. Одним із найбільш показових прикладів такої інтеграції є механізм вуглецевого коригування на кордоні Європейського Союзу, розроблений у межах реалізації Європейського зеленого курсу як складова ширшої стратегії кліматичної нейтральності.

Задекларованою метою цього механізму є запобігання явищу carbon leakage, тобто переміщенню вуглецевоємних виробництв до юрисдикцій із менш жорсткими екологічними стандартами, що потенційно нівелює результати внутрішньої кліматичної політики ЄС [1; 2]. У такий спосіб СВAM покликаний мінімізувати ризик витіснення викидів за межі Союзу та забезпечити узгодженість між внутрішніми екологічними зобов'язаннями й умовами міжнародної торгівлі.

Запровадження СВAM здійснюється поетапно: з 2023 року розпочато перехідний період, у межах якого для імпортерів встановлено обов'язок подання регулярної звітності щодо обсягів імпорту та рівня вбудованих викидів без застосування фінансових зобов'язань [3]. На цьому етапі механізм має насамперед інформаційно-підготовчий характер і спрямований на формування достовірної бази даних, адаптацію бізнесу до нових вимог та поступове налагодження процедур моніторингу, звітності й верифікації. Із 2026 року СВAM набуває повної регуляторної сили, передбачаючи фінансове коригування імпорту шляхом обов'язкового придбання СВAM-сертифікатів, вартість яких корелюватиме з ціною квот у межах системи торгівлі викидами ЄС. Таким чином, імпортери фактично нестимуть вуглецеві витрати, еквівалентні тим, які сплачують виробники всередині Європейського Союзу. Сфера дії механізму охоплює обмежене, проте стратегічно значуще коло товарів із високою вуглецевою інтенсивністю виробництва, що формують суттєву частку промислових викидів [4]. До них належать цемент, сталь, алюміній, добрива, водень та електроенергія. Вибір саме цих секторів зумовлений їхньою роллю у формуванні базових виробничих ланцюгів і водночас високим ризиком переміщення виробництва до юрисдикцій із менш жорстким кліматичним регулюванням. Така селективність дозволяє зосередити регуляторний вплив на найбільш вуглецевоємних сегментах торгівлі, одночасно мінімізуючи короткострокові шоки для ширшої структури міжнародного обміну.

СВАМ спрямований на вирівнювання конкурентних умов між виробниками ЄС, інтегрованими до системи торгівлі викидами EU ETS, та іноземними експортерами, які не несуть аналогічного вуглецевого навантаження [5]. У наукових дослідженнях механізм дедалі частіше інтерпретується як форма нетарифного торговельного бар'єру, оскільки він підвищує вартість доступу до внутрішнього ринку ЄС для вразливих галузей та посилює асиметрію конкурентних умов між країнами з різним рівнем інституційного розвитку. Обтяжливим чинником є адміністративне навантаження, пов'язане із впровадженням систем моніторингу, звітності та верифікації викидів. Особливо складним механізмом є для держав, які не мають розвиненої екологічної інфраструктури та досвіду функціонування ринків вуглецю. Формування повноцінних MRV-систем потребує значних фінансових та інституційних ресурсів, що створює додаткові бар'єри для експортерів із країн із перехідною економікою [6]. У разі відсутності верифікованих даних застосування стандартних коефіцієнтів може призводити до завищення обсягу вбудованих викидів і відповідного погіршення цінової конкурентоспроможності продукції. Регуляторна архітектура СВAM передбачає обов'язкову реєстрацію імпортерів у спеціальному електронному реєстрі Європейського Союзу та набуття ними статусу авторизованих декларантів, без якого імпорт відповідної продукції на митну територію ЄС є юридично неможливим [7]. Отримання такого статусу пов'язане з виконанням низки формалізованих процедур, зокрема підтвердженням наявності внутрішніх механізмів збору та обробки даних щодо вбудованих викидів, дотриманням встановлених методик розрахунку та забезпеченням готовності до регулярної звітності.

Імпортери зобов'язані щорічно подавати декларації СВAM із зазначенням обсягів імпортованої продукції, рівня прямих і, у визначених випадках, непрямих викидів, а також інформації про сплачену у країні походження ціну на вуглець. Подані звіти підлягають незалежній перевірці акредитованими аудитором відповідно до встановлених стандартів верифікації, що фактично інтегрує механізм у ширшу систему моніторингу, звітності та перевірки (MRV). Відповідальність за повноту й достовірність наданих даних покладається безпосередньо на імпортерів, що створює для них як фінансові, так і правові ризики у разі виявлення помилок або невідповідностей. Така модель регулювання підсилює

адміністративне навантаження на суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та потребує від них формування спеціалізованих комплаєнс-процедур, адаптованих до вимог СВАМ.

У міжнародному вимірі запровадження СВАМ спричинило зростання напруженості у торговельних відносинах між Європейським Союзом та його ключовими партнерами. Для низки держав, економіки яких істотно залежать від експорту вуглецевої продукції до ЄС, новий механізм означає не лише додаткові витрати, а й необхідність структурної перебудови виробництва та систем екологічного обліку. Основні застереження з боку експортерів пов'язані з потенційним порушенням принципів недискримінації та національного режиму, закріплених у Генеральній угоді з тарифів і торгівлі СОТ, а також із ризиком фактичного встановлення прихованих бар'єрів доступу до ринку під виглядом кліматичного регулювання. Додатковим фактором невизначеності є інституційні обмеження сучасної системи врегулювання спорів у межах СОТ, що знижує ефективність багатостороннього контролю та підвищує ймовірність односторонніх або дзеркальних заходів у відповідь на запровадження механізму. Водночас СВАМ інтегрується в ширшу концепцію відкритої стратегічної автономії Європейського Союзу поряд із такими ініціативами, як Net-Zero Industry Act та Green Deal Industrial Plan, і виконує функцію не лише інструменту захисту внутрішнього ринку, а й механізму поширення регуляторних стандартів ЄС на глобальному рівні [1; 2]. Його запровадження корелює з прагненням ЄС зменшити критичні залежності, стимулювати локалізацію виробництва ключових технологій та забезпечити стабільність стратегічних ланцюгів постачання в умовах геоекономічної турбулентності. У цьому вимірі кліматичне регулювання поступово перетворюється на інструмент структурної модернізації промисловості та формування нових конкурентних переваг.

У зазначеному контексті механізм постає складовою комплексної промислової та геоекономічної стратегії, орієнтованої на зміцнення довгострокової конкурентоспроможності європейської індустрії в умовах глобального енергетичного та технологічного переходу. Поєднання екологічних цілей із промисловою політикою створює умови для трансформації ринкових стимулів, переорієнтації інвестиційних потоків і формування нових стандартів виробництва, що виходять за межі суто внутрішнього регулювання та набувають екстериторіального впливу. Таким чином, механізм вуглецевого коригування на кордоні Європейського Союзу доцільно інтерпретувати не лише як інструмент кліматичної політики, а як вагомий чинник структурної трансформації сучасної системи міжнародної торгівлі. Його впровадження відображає якісну зміну парадигми торговельного регулювання, у межах якої екологічні критерії поступово інтегруються в механізми формування конкурентних умов і доступу до ринків. У цьому сенсі СВАМ виступає елементом більш глибокого процесу переосмислення співвідношення між принципами вільної торгівлі та цілями сталого розвитку.

Поєднання екологічних пріоритетів із регуляторними інструментами трансформує умови функціонування міжнародних ринків, посилює політизацію торговельних відносин і створює додаткові передумови для перегляду усталених норм глобального економічного врядування. У довгостроковій перспективі це може сприяти поглибленню регіоналізації торговельних потоків, ускладненню багатосторонньої координації та зростанню ризиків фрагментації світової торговельної системи.

Список використаних джерел

1. Marcu A., Mehling M., Cosbey A. Border carbon adjustments in the EU: issues and options. ERCST, Roundtable on Climate Change and Sustainable Transition, 2020. 70 p. URL: https://www.researchgate.net/profile/Aaron-Cosbey/publication/344446685_Border_Carbon_Adjustments_in_the_EU_Issues_and_Options/links/5f7673bf299bf1b53e07398b/Border-Carbon-Adjustments-in-the-EU-Issues-and-Options.pdf (the date of application: 27.01.2026).
2. Cosbey A., Mehling M., Marcu A. CBAM for the EU: a policy proposal. Brussels : ERCST, Roundtable on Climate Change and Sustainable Transition, 2021. 24 p. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3838167> (the date of application: 27.01.2026).
3. Embodied emissions of chemicals within the EU carbon border adjustment mechanism. H. Minten et al. *Nature sustainability*. 2025. URL: <https://doi.org/10.1038/s41893-025-01618-5> (the date of application: 27.01.2026).
4. Walczak N., Huremović K., Rungi A. Embodied emissions of chemicals within the EU carbon border adjustment mechanism. *Nature sustainability*. 2025. No. 8. P. 1381–1390. URL: <https://www.nature.com/articles/s41893-025-01618-5.pdf> (the date of application: 27.01.2026).
5. Morone P., Alfino A. Impact of the EU carbon border adjustment mechanism on the global south. *Discover sustainability*. 2025. Vol. 6, no. 1. URL: <https://doi.org/10.1007/s43621-025-01131-x> (the date of application: 27.01.2026).
6. Holovko I., Marian A., Aperi M. The role of the EU CBAM in raising climate policy ambition in trade partners. Potsdam : Institute for Advanced Sustainability Studies (IASS), 2021. 29 p. URL: https://www.researchgate.net/profile/Adela-Marian/publication/355782689_The_Role_of_the_EU_CBAM_in_Raising_Climate_Policy_Ambition_in_Trade_Partners_The_Case_of_Ukraine/links/617dbcaaa767a03c14d4a086/The-Role-of-the-EU-CBAM-in-Raising-Climate-Policy-Ambition-in-Trade-Partners-The-Case-of-Ukraine.pdf (the date of application: 27.01.2026).
7. Implementing the CBAM : how are the EU's southern neighbours preparing and what can the EU do to help? / M. Jakob et al. Barcelona : European Institute of the Mediterranean, 2024. 83 p. URL: https://www.researchgate.net/profile/Larbi-Toumi/publication/382456601_EUROMESCO'S_POLICY_STUDY_N_33_IMPLEMENTING_THE_CBAM_HOW_ARE_THE_EU'S_SOUTHERN_NEIGHBOURS_PREPARING_AND_WHAT_CAN_THE_EU_DO_TO_HELP/links/669ebc114a172d2988b999bd/EUROMESCO'S-POLICY-STUDY-N-33-IMPLEMENTING-THE-CBAM-HOW-ARE-THE-EU-S-SOUTHERN-NEIGHBOURS-PREPARING-AND-WHAT-CAN-THE-EU-DO-TO-HELP.pdf (the date of application: 28.01.2026).